

تحلیل پتانسیلها و قابلیت‌های توسعه گردشگری روستایی در بخش خلیجستان استان قم با استفاده از تحلیل SWOT

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی تحلیل پتانسیلها و قابلیت‌های توسعه گردشگری روستایی در بخش خلیجستان استان قم با استفاده از تحلیل SWOT انجام شد. این تحقیق از نظر هدف کاربردی و از نظر روش گردآوری داده‌ها از شیوه پیمایشی استفاده شده است. جامعه آماری شامل کارشناسان سازمان های ذی مدخل در سطح شهر ستان و گرد شگران و ساکنان رو ستاهای واقع در بخش خلیجستان تشکیل می‌دهد. نمونه آماری در سطح جامعه کار شنا سان برابر با ۴۳ نفر و نمونه آماری گرد شگران و ساکنان رو ستاها برابر با ۲۱۰ نفر برآورد گردید. ابزار گردآوری اطلاعات میدانی، پرسشنامه بوده است. پرسشنامه طراحی شده در اختیار متخصصین موضوعی از جمله استاد راهنما قرار گرفت و روایی آن مورد تایید قرار گرفت. جهت سنجش میزان اعتماد ابزار اندازه گیری ابتدا ۳۰ پرسشنامه به منظور پیش آزمون در بین جامعه آماری توزیع گردید. پس از وارد کردن داده های جمع آوری شده با استفاده از نرم افزار آماری SPSS ضریب کروناخ آلفا برای بخش های مختلف بین ۰/۷۱ تا ۰/۸۱ به دست آمد که نشان از پایایی ابزار تحقیق دارد. به منظور تجزیه و تحلیل داده های گردآوری شده از تکنیک SWOT و نرم افزارهای SPSS و Excel بهره گرفته شد. نتایج تحقیق نشان می دهد که وضعیت موجود قابلیت‌های اکولوژیکی، فرهنگی و نهادی توسعه گردشگری روستایی بخش خلیجستان استان قم از سطح مطلوب تفاوت معنی دار نداشته بنابراین می توان گفت که وضعیت موجود قابلیت‌های گردشگری استان از لحاظ شرایط اکولوژیکی، فرهنگی و نهادی در شرایط مطلوب قرار داشته است. وضعیت موجود قابلیت‌های خدماتی و زیربنایی توسعه گردشگری روستایی استان از سطح مطلوب تفاوت معنی دار نداشته بنابراین می توان گفت که وضعیت موجود قابلیت‌های خدماتی و زیربنایی گردشگری استان، در سطح پایین تر از مطلوب قرار داشته است. در نهایت نتایج تحلیل SWOT نشان می دهد که با توجه به وزن بالای فرصت ها و نقاط ضعف گردشگری روستایی بخش خلیجستان، راهبرد رقابتی/تهاجمی اهمیت بالایی دارد در این راهبرد با استفاده از فرصت های پیش رو، نقاط ضعف موجود پوشش داده می شود.

کلمات کلیدی: گردشگری، گردشگری روستایی، خلیجستان، قم، SWOT

مقدمه

گردشگری و اقتصاد گردشگری در حال حاضر در حال تبدیل شدن به یکی از ارکان اصلی اقتصاد تجاری جهان است (ترکاشوند، ۱۳۹۷) (ربیعی مندجین و همکاران، ۱۴۰۱).، گردشگری از سوی سازمان ملل به عنوان یکی از ۱۰ بخش تأثیرگذار بر اقتصاد سبز و یکی از بخش‌های دارای پتانسیل ایجاد "مشارکت معنادار در زمینه توسعه پایدار" دارای ارتباط با سایر بخش‌ها و توانایی ایجاد شغل و فرصت‌های تجاری، مناسب شناخته شده است (اله یاری و همکاران، ۱۳۹۹). چرا که صنعت گردشگری با ایجاد فرصت‌های شغلی جدید و سود ناشی از ارز خارجی، توسعه اقتصادی را برای کشورها به دنبال خواهد داشت (Kala and Maikhuri, 2011) و موجب افزایش درآمدهای ملی می‌شود (Estelaji and Khoshniyat Bayati, 2012). در واقع، این صنعت به عنوان یکی از راهبردهای درآمدزایی، ارزش افزوده بسیاری را به دنبال داشته و از آن به عنوان گذرگاهی برای توسعه یاد شده است (Rezvani, 2019) از طرفی نیز با توجه به اینکه جوامع روستایی در سراسر جهان در معرض تغییرات اجتماعی-اقتصادی قرار دارند و در حال تجربه کردن مشکلات ناشی از رکود، ایستایی و کساد اقتصادی هستند و هر روز با چالش‌های راهبردی با افزایش فاصله‌ی توسعه‌ی بین شهر و روستا مواجه می‌باشند (ربیعی مندجین و همکاران، ۱۴۰۱) به منظور فائق آمدن بر این مشکلات، متنوع سازی اقتصاد روستایی و کارآمد نمودن آن از طریق ایجاد انواع فعالیت‌های اقتصادی یک ضرورت اجتناب ناپذیر است (رمضان نژاد و رکن الدین افتخاری، ۱۳۹۸). در این ارتباط گردشگری روستایی با تنوع بخشی اقتصاد روستایی و گسترش بنگاه‌های کوچک اقتصادی محلی باعث افزایش درآمدهای محلی و شکل گیری انباشت سرمایه محلی می‌شود و در نهایت در ماندگاری جمعیت روستایی نقش انکار ناپذیر دارد (سلطانی مقدس و تالشی، ۲۰۲۰) متأسفانه با وجودی که کشور ایران به لحاظ جاذبه‌های فرهنگی، هنری و محیطی و دارا بودن روستاهای متنوع و جذاب در زمره شگفت‌انگیزترین ممالک جهان به شمار می‌رود، اما در خصوص جذب گردشگر در مناطق روستایی نتوانسته است چندان موفق عمل کند (Rezaei et al., 2016). با وجود اهمیت بی‌بدیل صنعت گردشگری در توسعه و شکوفایی اقتصادی، سیاست گذاری‌های مناسبی در خصوص ارتقاء آن در کشورمان صورت نپذیرفته است و عمده تلاش‌ها مربوط به توسعه صنعت گردشگری در دهه‌های اخیر معطوف به رهیافت‌های تشویقی و تبلیغاتی و یا به عبارتی تقاضا محور بوده اند (بهرامی و همکاران، ۱۳۹۵). متأسفانه با وجودی که کشور ایران به لحاظ جاذبه‌های فرهنگی، هنری و محیطی و دارا بودن روستاهای متنوع و جذاب در زمره شگفت‌انگیزترین ممالک جهان به شمار می‌رود، اما در خصوص جذب گردشگر در مناطق روستایی نتوانسته است چندان موفق عمل کند (Rezaei et al., 2016). ریسی و همکاران (۱۳۹۹) در مطالعه‌ی با عنوان "تحلیل راهبردی توسعه گردشگری روستایی در شهرستان سرباز" نشان دادند که از بین نقاط قوت، وجود جاذبه‌های طبیعی و از بین فرصت‌ها، اعتقاد مسئولان به اشتغال

زایی از طریق توسعه گردشگری در اولویت اول قرار گرفتند؛ رمضان نژاد و همکاران (۱۳۹۸) در مطالعه ای نشان دادند که مهمترین نقاط ضعف گردشگری منطقه مورد مطالعه "نبود امکانات رفاهی-پذیرایی مناسب در مقاصد گردشگری ساحلی"، "بود سیستم جمع آوری زباله در سطح روستاهای ساحلی" و "آلودگی ساحل" بوده، و مهمترین نقطه قوت شامل "وجود خدمات زیرساختی مناسب در روستاهای ساحلی"، "فرارگیری روستاهای ساحلی در نزدیکی راه‌های اصلی استان گیلان" و "نزدیکی به پایتخت" بوده است. احمدیان و همکاران (۱۳۹۵) در تحقیق خود با عنوان "نقش گردشگری در توسعه روستایی شهرستان مریوان" نشان دادند بیشترین تاثیر گردشگری در بعد اجتماعی مربوط به کاهش مهاجرت های روستایی و احیاء آداب و سنن محلی و در بعد اقتصادی بیشترین تاثیر در افزایش قیمت زمین و مسکن بوده است. نتایج خاتون آبادی و راست قلم (۱۳۹۰)، در زمینه گردشگری روستایی استان چهارمحال و بختیاری نشان می دهد میزان محدودیت ها (شامل نقاط ضعف و تهدید) در سطح بالاتری نسبت به میزان مزیت ها (شامل نقاط قوت و فرصت ها) می باشد. خالدی و همکاران (۱۳۹۰) در مطالعه ای با عنوان امکان سنجی جاذبه های توریستی -اگرواکوتوریستی در توسعه روستایی لواسانات کوچک، نشان دادند که "منحصر به فرد بودن جاذبه های اگرو اکوتوریستی"، "عدم تسهیلات و تجهیزات مناسب توریستی در منطقه"، "افزایش توان اقتصادی شهرستان شمیرانات و شهرهای مجاور" و "خروج نیروی کار جوان و تحصیل کرده از منطقه"، به ترتیب مهمترین نقطه ی قوت، ضعف، فرصت و تهدیدی دهستان لواسانات کوچک می باشد. میناگوا و تاناکا (۱۹۹۸) در مطالعه ای با استفاده از GIS مکان یابی مناطق مستعد برای توسعه توریسم را در جزیره ی اومباک اندونزی انجام داده اند که در آن با تلفیق و ارزیابی چند عامله، برخی مکان های با توان بالقوه برای توسعه توریسم شناسایی گردید. بانرجی و همکاران (۲۰۰۰) در یک بررسی با استفاده از RS و GIS از نقشه های پوشش گیاهی و تراکم آن، کاربری اراضی و حاصلخیزی خاک را تهیه و با بکارگیری مدل ارزیابی اکوتوریسم در این کشور مناطق مناسب برای توسعه گردشگری را در میدناپور غربی، غرب بنگال و هند شناسایی و در نهایت نقشه مناطق مستعد برای کاربری اکوتوریسم را تهیه کرده و برنامه هایی ارائه نمودند.

استان قم و منطقه خلجستان نیز از این قاعده مستثنی نبوده و با وجود پتانسیل های فراوان در زمینه گردشگری روستایی، این موضوع مورد غفلت واقع شده است. منطقه ی خلجستان، در غرب شهر قم، بهشت زیبا و سرسبز این استان کویری می باشد. این منطقه خوش آب و هوا دارای دره های بسیاری همچون دره قاهان، دره کهندان و دره دستجرد می باشد و درون هر دره روستاهای بسیاری با باغ ها و مزارع کشاورزی زیبا و دل انگیز وجود دارد. مردم این بخش علاوه بر کشاورزی به دامداری نیز مشغول هستند. مکان های تاریخی استان قم همچون چهار طاقی، تپه تاریخی و سفونجرد از آثار دوره ساسانیان و پل تاریخی طینوج از دوره صفویه و بناهایی دیگر

^۱ - Minagawa and Tanaka

^۲ - Banerjee et al

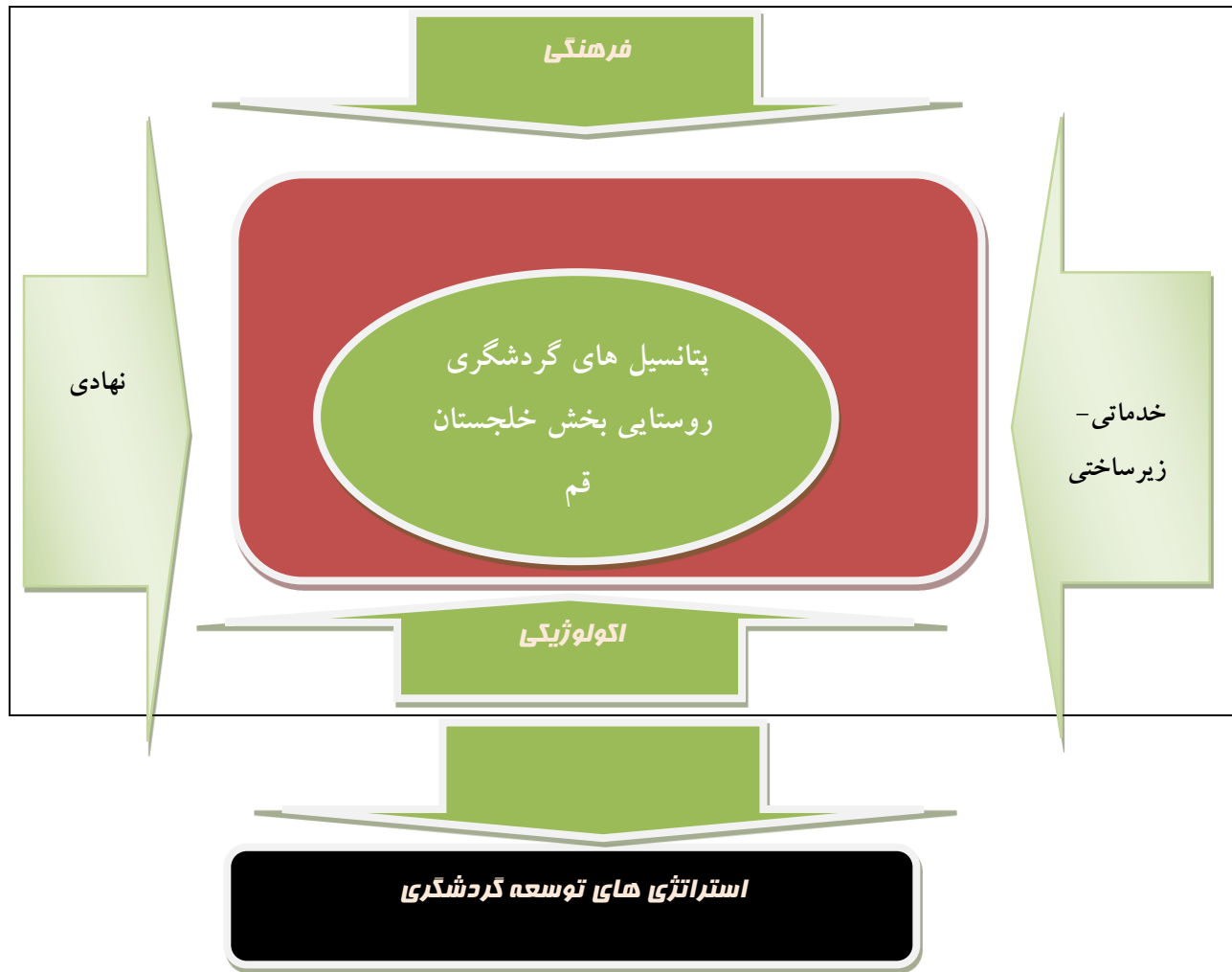
همچون آتشکده نویس، قلعه وتوس کهندان، قلعه چک، آب انبار راهجرد، حمام روستای وسفونجرد، آب انبار آغلک، کاروانسرای شاه عباسی طینوج و... در بخش خلجستان واقع شده است، منطقه بیلاقی خلجستان قم از جمله جاهای تفریحی قم محسوب می شود ولی در کنار آثار باستانی و طبیعت خوش آب و هوای این منطقه، می توان از اماکن مذهبی نام برد که می تواند نقش مهمی در گردشگری مذهبی داشته باشد (پورتال اداره کل میراث فرهنگی و گردشگری استان قم، ۱۴۰۲). همانگونه که تشریح گردید، پتانسیلها و قابلیت‌های مناطق و نواحی مختلف منطقه خلجستان در زمینه گردشگری از یکسو و معضل بیکاری پنهان و اشتغال ناپایدار در مناطق روستایی از سوی دیگر، برنامه ریزی و سیاستگذاری جهت توسعه صنعت گردشگری روستایی را اجتناب ناپذیر ساخته است. متأسفانه ساکنان بخش خلجستان از بیکاری گسترده رنج میبرند و با وجود پتانسیل های بالا در منطقه، نرخ مهاجرفرستی منطقه بالا بوده و همه ساله، درصد زیادی از جوانان روستاهای محدوده خلجستان به مراکز استان های قم و تهران مهاجرت می کنند، بحث تغییر کاربری غیر مجاز اراضی کشاورزی به دلیل خوش آب و هوا بودن و توریستی اعلام شدن روستای دستجرد بخش خلجستان و رغبت شهرنشینان برای ساخت و سازهای غیر مجاز، مهمترین مشکل و چالش فراروی بخش کشاورزی این منطقه می باشد (پورطاهری و همکاران، ۱۳۹۵). در کنار چالش های فوق، با توجه به پتانسیل های بالای گردشگری در این بخش، می توان بخش زیادی از جمعیت بیکار منطقه را به بخش گردشگری روستایی گسیل داد و زمینه اشتغال دایم آنها را فراهم آورد، با این وجود، تاکنون مطالعه جامعی در خصوص گردشگری روستایی در این منطقه صورت نپذیرفته است. از اینرو تحقیق حاضر با هدف تحلیل پتانسیلها و قابلیت‌های توسعه گردشگری روستایی در قم صورت می پذیرد و در همین راستا به سوالات زیر پاسخ خواهد گفت:

- وضعیت گردشگری روستایی در بخش خلجستان استان قم چگونه است؟
- جاذبه ها و ظرفیتهای طبیعی ، فرهنگی و اجتماعی گردشگری روستایی در بخش خلجستان استان قم کدامند؟
- پتانسیلها و امکانات زیرساختی مورد نیاز برای توسعه گردشگری روستایی در بخش خلجستان استان قم تا چه حد فراهم است؟

چارچوب نظری تحقیق

با توجه به موضوع تحقیق، به منظور دستیابی به ارزیابی علمی از ظرفیتهای گردشگری و شناسایی جاذبه ها جهت انتخاب صحیح مناطق نمونه و فراهم شدن زمینه های لازم برای پاسخ به سوالات تحقیق، در این فصل چارچوب نظری تحقیق در چهار بعد اکولوژیکی، خدماتی-زیرساختی ، تاریخی-فرهنگی و نهادی مطرح گردید. به دلیل اینکه اگر جاذبه ها از طریق بررسی و ارزیابی درک نشوند، رسیدن به اهداف و تهیه طرح و برنامه مناسب امکان پذیر نخواهد بود به علاوه این حقیقت که شماری زیاد و متنوع از جاذبه های هم طبیعی و هم فرهنگی - تاریخی

موجود هستند لازم بود که توجهی زیاد به بررسی و ارزیابی آنها معطوف گردد. در این راستا ضروری بود تا رابطه بین ظرفیتهای گردشگری منطقه و جذب گردشگر مشخص گردد و با محور قرار دادن شاخصهای گردشگری، مناطق نمونه مناسبی انتخاب شود تا روند برنامه های آتی منطقه در جهت توسعه گردشگری باشد.

نمودار ۱- چهارچوب نظری تحقیق

روش تحقیق

این تحقیق از نظر هدف کاربردی، از نظر ماهیت، کمی و با توجه به اینکه با استفاده از پرسشنامه به بررسی نظرات فراگیران نمونه آماری در مورد موضوع تحقیق می پردازد، از نظر روش اجرا پیمایشی می باشد. بر اساس روش جمع آوری داده ها توصیفی است، جامعه آماری شامل کارشناسان سازمان های ذی مدخل در سطح شهرستان و گردشگران و ساکنان روستاهای واقع در بخش خلجستان تشکیل می دهد. نمونه آماری در سطح جامعه کارشناسان برابر با ۴۳ نفر و نمونه آماری گردشگران و ساکنان روستاها برابر با ۲۱۰ نفر برآورد گردید. ابزار

گردآوری اطلاعات میدانی، پرسشنامه بوده است. پرسشنامه طراحی شده در اختیار متخصصین موضوعی از جمله استاد راهنما قرار گرفت و روایی آن مورد تایید قرار گرفت. جهت سنجش میزان اعتماد ابزار اندازه گیری ابتدا ۳۰ پرسشنامه به منظور پیش آزمون در بین جامعه آماری توزیع گردید. پس از وارد کردن داده های جمع آوری شده با استفاده از نرم افزار آماری SPSS ضریب کرونباخ آلفا برای بخش های مختلف بین ۰/۷۱ تا ۰/۸۱ به دست آمد که نشان از پایایی ابزار تحقیق دارد. به منظور تجزیه و تحلیل داده های گردآوری شده از تکنیک SWOT و نرم افزارهای SPSS و Excel بهره گرفته شد و استراتژی های مناسب جهت توسعه گردشگری در چهار بخش " استراتژی های رقابتی (S-O)", " استراتژی های بازنگری (W-O)", " استراتژی های تنوع (S-T)" و " استراتژی های تدافعی (W-T)" ارائه گردید.

یافته های تحقیق

آمار توصیفی

میانگین سنی کارشناسان مورد مطالعه ۵۱/۲ سال با انحراف میانگین ۷/۲۴ می باشد. جوان ترین و مسن ترین کارشناس مورد مطالعه به ترتیب ۳۱ سال و ۶۱ سال سن داشته است، همچنین رده سنی ۴۱-۵۰ سال بیشترین فراوانی را دارا بودند. فراوانی کارشناسان مورد مطالعه را برحسب جنس نشان می دهد. بر اساس اطلاعات به دست آمده ۲۵/۶ درصد نمونه ی مورد مطالعه، زن و ۷۴/۴ درصد آن ها مرد بودند. بر اساس یافته های مندرج جدول ۴-۹، میزان تحصیلات ۱۸/۶ درصد کارشناسان فوق دیپلم، ۶۷/۴ درصد آنها دارای تحصیلات لیسانس و ۱۴ درصد نیز دارای تحصیلات فوق لیسانس بوده اند.

جدول ۱- توزیع فراوانی سنی کارشناسان مورد مطالعه

سن	فراوانی	درصد
۲۰ تا ۳۰ سال	۷	۱۶/۳
۳۱ تا ۴۰ سال	۱۲	۲۷/۹
۴۱ تا ۵۰ سال	۱۵	۳۴/۹
بیشتر از ۵۰ سال	۹	۲۰/۹
جمع کل	۴۳	۱۰۰
میانگین: ۵۱/۲	انحراف معیار: ۷/۲۴	حداقل: ۳۱ حداکثر: ۶۱

جدول ۲- توزیع فراوانی کارشناسان مورد مطالعه بر حسب میزان تحصیلات

سطح تحصیلات	فراوانی	درصد
-------------	---------	------

۱۸/۶	۸	فوق دیپلم
۶۷/۴	۲۹	لیسانس
۱۴	۶	فوق لیسانس
۱۰۰	۴۳	جمع کل

آمار استنباطی

الف- تحلیل دو متغیره

نتایج بررسی فرضیه های تحقیق پیرامون بررسی تفاوت بین وضعیت موجود قابلیت های اکولوژیکی توسعه گردشگری روستایی بخش خلجستان استان قم با وضعیت مطلوب نشان داد وضعیت موجود قابلیت های اکولوژیکی توسعه گردشگری روستایی بخش خلجستان استان قم تفاوت معنی داری با سطح مطلوب نداشته لذا از حیث اکولوژیکی بخش خلجستان شرایط مناسب داشته است. این در حالی است که وضعیت موجود قابلیت های خدماتی توسعه گردشگری روستایی بخش خلجستان در سطح پایین تر از مطلوب قرار داشته و با سطح مطلوب تفاوت معنی دار داشته است لذا از این حیث بخش خلجستان شرایط مناسب نداشته است. نتایج بررسی میزان مطلوب بودن وضعیت موجود قابلیت های زیربنایی توسعه گردشگری روستایی بخش خلجستان استان قم نشان می دهد که پتانسیل های زیربنایی توسعه گردشگری روستایی بخش خلجستان استان قم در سطح مطلوبی قرار نداشته و از سطح مطلوب تفاوت معنی داری داشته است. همچنین بین وضعیت موجود قابلیت های فرهنگی توسعه گردشگری روستایی استان با وضعیت مطلوب آن تفاوت معنی داری وجود نداشته لذا از این حیث نیز می توان گفت بخش خلجستان شرایط مناسب داشته است. در مقابل بین وضعیت موجود و وضعیت مطلوب قابلیت های نهادی توسعه گردشگری روستایی بخش خلجستان استان قم تفاوت معنی داری داشته و وضعیت موجود در سطح مطلوبی قرار نداشته است.

جدول ۳- وضعیت پتانسیلها و قابلیت های توسعه گردشگری روستایی بخش خلجستان استان قم از دید گردشگران

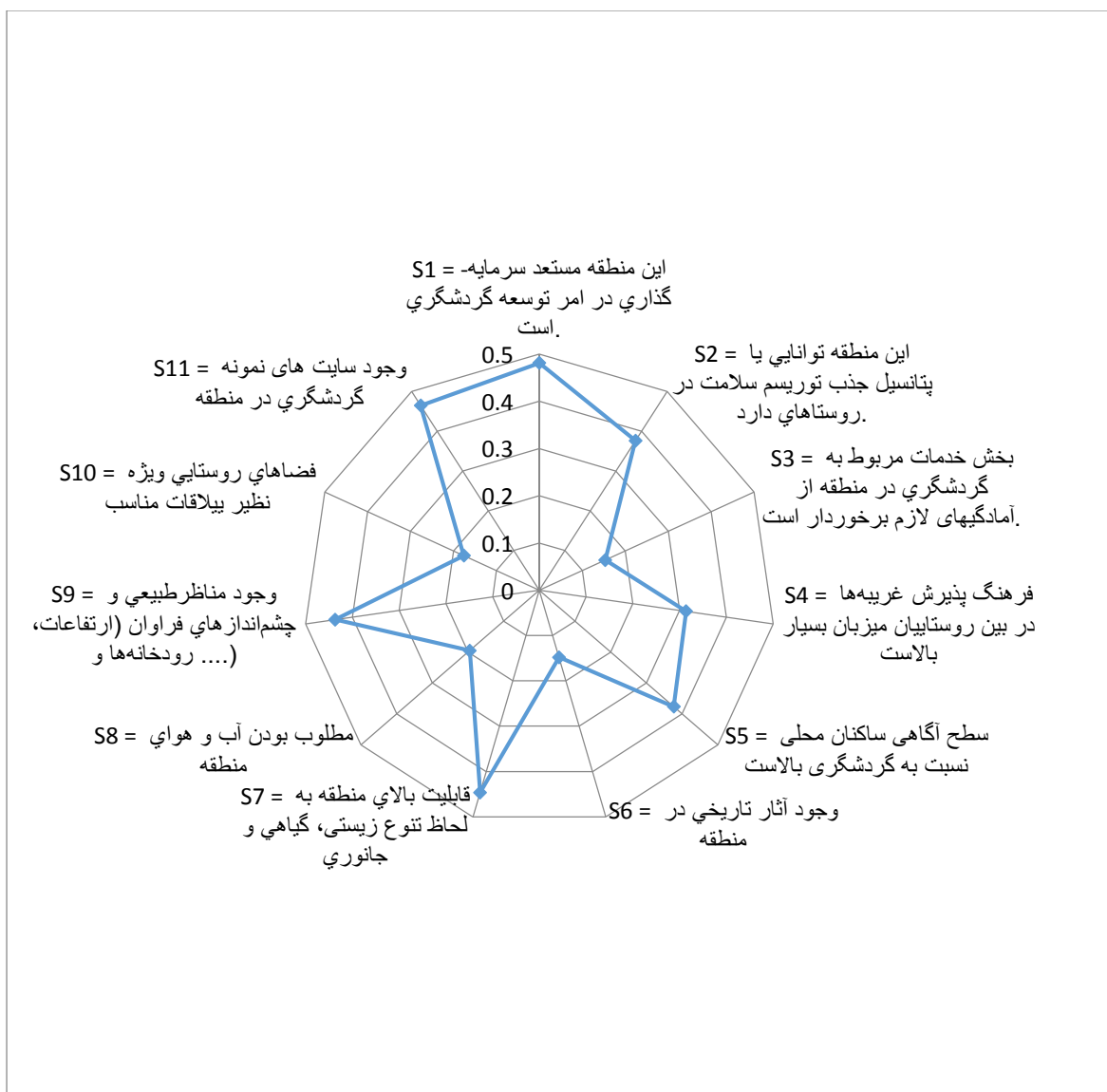
متغیر	ابعاد	وضعیت	میانگین	T	sig
اکولوژیکی		سطح مطلوب	۳/۵	-۰/۳۳۲	۰/۱۴۸
		سطح موجود	۳/۳		
خدماتی		سطح مطلوب	۳/۲۱	-۳/۵۴۱	۰/۰۰۴

		۲/۷۴	سطح موجود		پتانسیلها و قابلیتهای توسعه گردشگری روستایی
۰/۰۰۰	-۷/۵۴۵	۳/۶۵	سطح مطلوب	زیربنایی	
		۲/۸۱	سطح موجود		
۰/۱۰۶	-۰/۹۰۲	۲/۹۸	سطح مطلوب	فرهنگی	
		۲/۷۹	سطح موجود		
۰/۰۰۰	-۱۱/۲۱۴	۲/۸۵	سطح مطلوب	نهادی	
		۱/۸۶	سطح موجود		

ب- تحلیل ضعفها، قوتها، فرصتها و تهدیدهای گردشگری منطقه با استفاده از تکنیک SWOT
پس از مجاسبه امتیاز نهایی هریک از عوامل در قالب جدول تجزیه و تحلیل عوامل داخلی به منظور ارائه تصویری درست و قابل لمس از وضعیت موجود، نتایج تجزیه و تحلیل عوامل داخلی به صورت جداگانه و در قالب نقاط قوت و نقاط ضعف در ادامه آورده شده است.

- تحلیل نقاط قوت

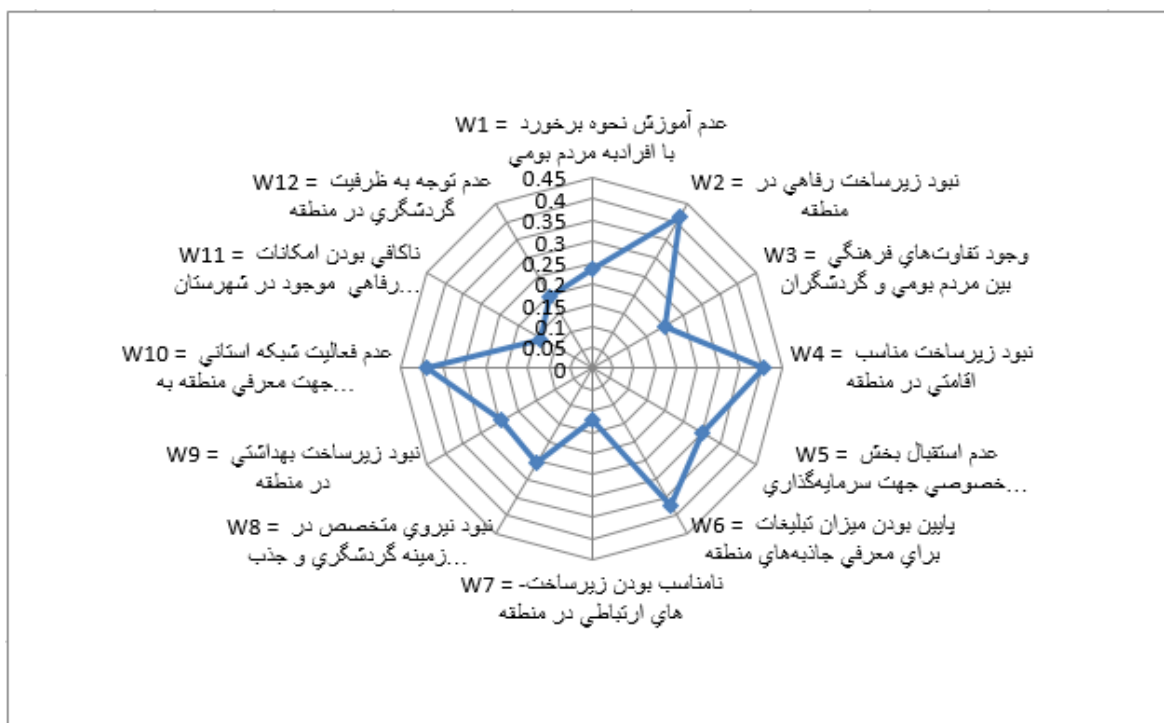
پس از امتیاز و رتبه بندی نقاط قوت، به منظور درک درست از وضعیت این عامل تأثیرگذار به بررسی و مقایسه متغیرهای تشکیل دهنده این عامل پرداخته شد. بدین منظور وضعیت متغیرهای نقاط قوت توسعه گردشگری روستایی بخش خلجستان قم نشان می دهد "استعداد بالای سرمایه گذاری در امر توسعه گردشگری"، "وجود مناظر طبیعی و چشم اندازهای فراوان (ارتفاعات، رودخانه ها و)" و "قابلیت بالای منطقه به لحاظ تنوع زیستی، گیاهی و جانوری" از نظر افراد مورد مطالعه، مهم ترین نقاط قوت توسعه گردشگری روستایی بخش خلجستان قم می باشند.

شکل ۱- نتایج امتیازبندی شاخص های نقاط قوت.

- تحلیل نقاط ضعف

پس از امتیاز و رتبه بندی نقاط ضعف، به منظور درک درست از وضعیت این عامل تأثیرگذار به بررسی و مقایسه متغیرهای تشکیل دهنده این عامل نیز پرداخته شد. بدین منظور وضعیت متغیرهای نقاط ضعف گردشگری روستایی بخش خلجستان استان قم در شکل ۲ نشان داده شده است و حاکی از این است که، "نبود زیرساخت رفاهی در منطقه"، "نبود زیرساخت مناسب اقامتی در منطقه" و "عدم فعالیت دولت در توسعه گردشگری در این منطقه" از نظر افراد مورد مطالعه، مهم ترین نقاط ضعف بخش خلجستان استان قم در زمینه توسعه گردشگری روستایی می باشند.

شکل ۲- نتایج امتیازبندی شاخص‌های نقاط ضعف.

- نتایج تجزیه و تحلیل عوامل خارجی (EFAS) مؤثر بر گردشگری بخش خلیجستان استان قم پس از مجاسبه امتیاز نهایی هریک از عوامل در قالب جدول تجزیه و تحلیل عوامل خارجی، به منظور ارائه تصویری درست و قابل لمس از وضعیت موجود، نتایج تجزیه و تحلیل عوامل خارجی به صورت جداگانه و در قالب نقاط فرصت و نقاط تهدید در ادامه آورده شده است.

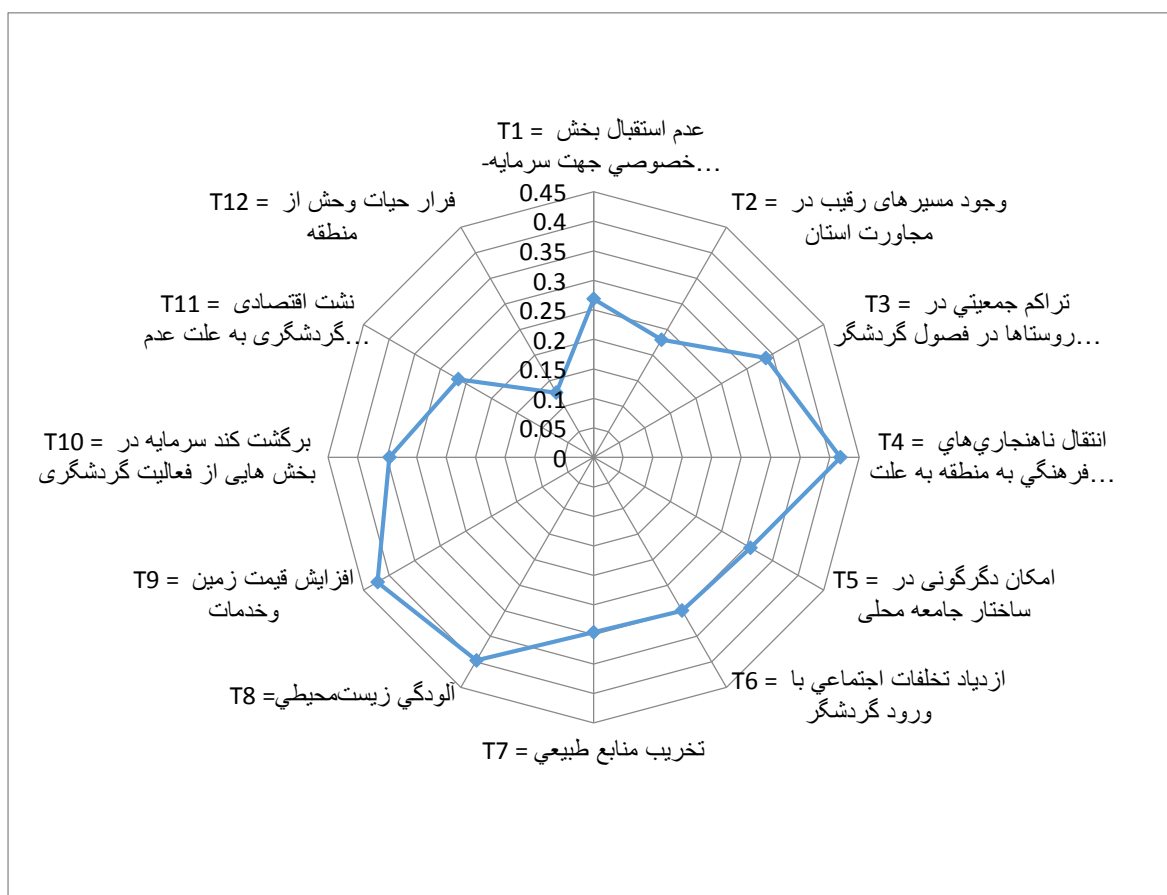
- تحلیل فرصت‌ها

در شکل ۳ وضعیت فرصت‌های توسعه گردشگری بخش خلیجستان استان قمارائه شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود، از دیدگاه افراد مورد مطالعه، متغیرهای "ایجاد بستری مناسب جهت عرضه محصولات تولیدی کشاورزی و دامپروری و صنایع دستی به گردشگران"، "توانایی ایجاد چندین سایت نمونه گردشگری در مناطق مختلف منطقه با شرایط جغرافیایی متفاوت" و "بهبود زیرساخت‌های اقامتی، رفاهی و بهداشتی در منطقه به جهت گسترش توریسم" به عنوان مهمترین فرصت‌های توسعه گردشگری در منطقه‌ی مورد مطالعه شناخته شده است.

شکل ۳- نتایج امتیازبندی متغیرهای مربوط به فرصت‌ها.

- تحلیل تهدیدها

در شکل ۴ وضعیت تهدیدهای توسعه گردشگری بخش خلیجستان استان قم ارائه شده است. از دیدگاه افراد مورد مطالعه، متغیرهای "افزایش قیمت زمین و خدمات"، "انتقال ناهنجاری-های فرهنگی به منطقه به علت وجود گردشگر" و "تخریب منابع طبیعی"، به عنوان مهمترین تهدیدهای توسعه گردشگری در منطقه‌ی مورد مطالعه شناخته شده است.

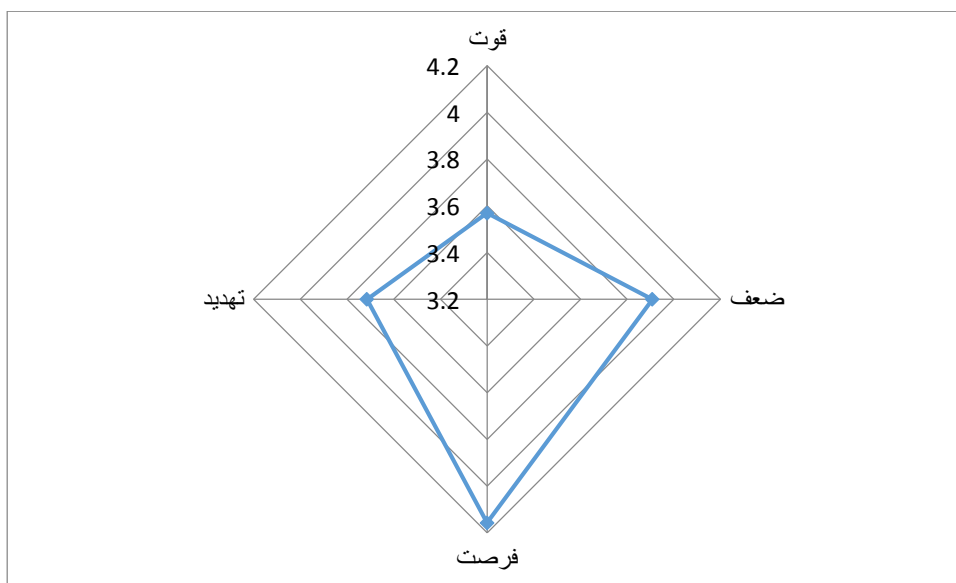

شکل ۴- نتایج امتیازبندی متغیرهای مربوط به تهدیدها.

پس از محاسبه مجموع وزن‌های هریک از عوامل مربوط به نقاط قوت، نقاط ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها به منظور بررسی تطبیقی SWOT از وضع موجود (نقاط قوت، نقاط ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها) و نیز ارائه استراتژی‌های مناسب، امتیاز نهایی آنها مشخص گردید که نتیجه آن در جدول ۴ و شکل ۵ نشان داده شده است. همان‌طور که مشاهده می‌گردد، کشیدگی نمودار با مجموع امتیاز وزنی ۳/۱۶ و ۳/۹۱ به ترتیب به سمت فرصت و ضعف میل دارد، با توجه به نقاط فرصت‌های بالای منطقه، منطقه‌ی مورد مطالعه در زمینه‌ی گردشگری و به ویژه گردشگری در کنار با ضعف‌ها فراوان و چالش‌های جدی مواجه می‌باشد. لذا، لزوم توجه اساسی و برنامه-ریزی ضربتی و جامع و مناسب جهت تبدیل ضعف‌ها و فرصت‌ها به نقاط قوت و از طرفی دیگر کاهش تهدیدات و مقابله با آنها بسیار ضروری است.

جدول ۴- امتیاز نهایی شاخص‌ها

شاخص	امتیاز نهایی
قوت‌ها	۳.۵۷
ضعف‌ها	۳.۹۱
فرصت‌ها	۴.۱۶
تهدیدها	۳.۷۱

شکل ۵- بررسی تطبیقی SWOT از نقط قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها

تجزیه و تحلیل عوامل استراتژیک (SFAS)

در این بخش، با استفاده از جداول تجزیه و تحلیل عوامل داخلی و خارجی و ترکیب آنها به بررسی و ارائه مهمترین عوامل استراتژیک در توسعه گردشگری بخش خلیجستان استان قم پرداخته شده است. با تجزیه و تحلیل عوامل استراتژیک، برنامه‌ریزانی که تصمیم‌های استراتژیک را اتخاذ می‌کنند، می‌توانند نقاط قوت، ضعف، فرصت-ها و تهدیدها را به تعداد محدودتری از عوامل تقلیل نمایند. برای این کار، محقق باید به بررسی مجدد وزن‌های هر یک از عوامل موجود در جداول تجزیه و تحلیل عوامل داخلی و خارجی بپردازد. به عبارتی دیگر، عواملی که در این جداول دارای بیشترین وزن می‌باشند انتخاب شده و به جدول تجزیه و تحلیل عوامل استراتژیک منتقل گردد (مرادی، ۱۳۹۰: ۲۵۳). لذا در مطالعه حاضر موارد گفته شده در بالا اجرا گردید و نتایج آن در جدول ۶ در قالب عوامل استراتژیک توسعه گردشگری بخش خلیجستان استان قم نشان داده شده است. جدول عوامل استراتژیک توسعه گردشگری در منطقه‌ی مورد مطالعه شامل مهمترین عوامل بوده و به عنوان مبنا و پایه‌ای برای تدوین استراتژی در جهت توسعه گردشگری بخش خلیجستان استان قم مورد استفاده قرار خواهد گرفت.

جدول ۶- تجزیه و تحلیل عوامل استراتژیک (SFAS)

امتیاز وزنی	درجه بندی	وزن نسبی	وزن	عوامل استراتژیک
۰.۴۸۱	۴	۰.۱۲۰	۲۰۷	S1 = این منطقه مستعد سرمایه‌گذاری در امر توسعه گردشگری است.
۰.۴۴۶	۴	۰.۱۱۲	۱۹۲	S7 = قابلیت بالای منطقه به لحاظ تنوع زیستی، گیاهی و جانوری
۰.۴۳۷	۴	۰.۱۰۹	۱۸۸	S9 = وجود مناظر طبیعی و چشم‌اندازهای فراوان (ارتفاعات، رودخانه‌ها و ...)
۰.۴۱۵	۵	۰.۰۸۲۹	۱۷۳	W2 = نبود زیرساخت رفاهی در منطقه
۰.۴۰۵	۴	۰.۱۰۱۲	۲۱۱	W4 = نبود زیرساخت مناسب اقامتی در منطقه
۰.۴۰۳	۴	۰.۱۰۰۷	۲۱۰	W13 = عدم فعالیت دولت در توسعه گردشگری در این منطقه
۰.۳۳۰	۵	۰.۰۶۶۰	۱۷۲	O12 = توسعه کوهنوردی
۰.۳۲۱	۴	۰.۰۸۰۲	۲۰۹	O8 = فرصت جذب توریسم در فصل سرد سال
۰.۳۰۴	۴	۰.۰۷۵۹	۱۹۸	O6 = توسعه تسهیلات فرهنگی گردشگری
۰.۴۲۳	۴	۰.۱۰۵۷	۱۸۲	T9 = افزایش قیمت زمین و خدمات
۰.۴۱۸	۴	۰.۱۰۴۵	۱۸۰	T4 = انتقال ناهنجاری‌های فرهنگی به منطقه به علت وجود گردشگر

۰.۳۹۷	۴	۰.۰۹۹۳	۱۷۱	= T8 آلودگی زیست-محیطی
-------	---	--------	-----	------------------------

نتیجه گیری و پیشنهادها

وضعیت موجود قابلیت‌های اکولوژیکی توسعه گردشگری روستایی بخش خلیجستان استان قم از سطح مطلوب تفاوت معنی دار نداشته بنابراین می توان گفت که وضعیت موجود قابلیت‌های اکولوژیکی گردشگری استان، در شرایط مطلوب قرار داشته است. وضعیت موجود قابلیت‌های خدماتی توسعه گردشگری روستایی استان از سطح مطلوب تفاوت معنی دار داشته بنابراین می توان گفت که وضعیت موجود قابلیت‌های خدماتی گردشگری استان، در سطح پایین تر از مطلوب قرار داشته است. پتانسیل های زیربنایی توسعه گردشگری روستایی بخش خلیجستان استان قم در سطح مطلوبی قرار نداشته و از سطح مطلوب تفاوت معنی داری داشته است، بنابراین می توان گفت که شرایط موجود قابلیت‌های زیربنایی گردشگری استان، مناسب نبوده است. بین وضعیت موجود قابلیت‌های فرهنگی توسعه گردشگری روستایی استان با وضعیت مطلوب آن تفاوت معنی داری نداشته و می توان نتیجه گیری کرد که گردشگری استان از این حیث شرایط مناسب و مطلوب داشته است. بین وضعیت موجود و وضعیت مطلوب قابلیت‌های نهادی توسعه گردشگری روستایی بخش خلیجستان استان قم تفاوت معنی داری داشته بنابراین می توان گفت که گردشگری استان از حیث نهادی شرایط مناسب و مطلوبی نداشته است.

نتایج تحلیل SWOT نشان می دهد که با توجه به وزن بالای فرصت ها و نقاط ضعف گردشگری روستایی بخش خلیجستان، راهبرد رقابتی/تهاجمی اهمیت بالایی دارد در این راهبرد با استفاده از فرصت های پیش رو، نقاط ضعف موجود پوشش داده می شود، در این راستا و بر مبنای این راهبرد، پیشنهادهای زیر ارائه می گردد:

- تشویق سرمایه گذاران بخش خصوصی و دولتی جهت سرمایه گذاری در زمینه زبرساخت های توسعه کوهنوردی و فعالیت های توریستی در فصل زمستان

- حمایت دولت از بخش خصوصی و تشویق و ارائه تسهیلات به این بخش جهت سرمایه گذاری در بخش گردشگری و به ویژه توسعه کوهنوردی و فعالیت های توریستی در فصل زمستان

- بازنگری در نوع و نحوه حمایت دولت در امر گردشگری در نواحی گردشگری و بویژه در منطقه ی مورد مطالعه و همچنین استفاده از پتانسیل های موجود جهت توسعه و بهبود امکانات زیرساختی موجود

- با توجه به اینکه قسمت اندکی از افراد از خارج استان و اکثریت گردشگران، بومی استان بوده اند، پیشنهاد می گردد مراکز گردشگری و روستاهای گردشگری هدف که پتانسیل بالایی در جذب گردشگر از خارج استان دارند از طریق رسانه های ملی دیداری و شنیداری به عموم مرد ایران معرفی گردند تا افراد غیر بومی بیشتری به استان جذب شوند.

- از حیث فرهنگی، تورهای سیاحتی و توریستی بیشترین تاثیر گذاری در توسعه گردشگری روستایی استان بنابراین پیشنهاد می گردد سازماندهی تورهای سیاحتی و توریستی در استان و خارج استان خصوصا در فصل زمستان در دستور کار برنامه ریزان قرار گیرد و هر ماهه تورهای متعدد جهت بازدید از مراکز گردشگری هدف در استان سازماندهی شده و داوطلبان بتوانند در مراکز مشخص ثبت نام نمایند.

- با توجه به مشخص شدن وضعیت ضعیف تبلیغات در جهت شناسایی وضعیت اکوتوریسمی منطقه به گردشگران، پیشنهاد می شود که مسئولین برنامه ای ویژه برای بالابردن کمیت و کیفیت تبلیغات گردشگری مخصوص استان داشته باشند و همچنین می توان چاپ و انتشار پوسترهای مختلف از جاذبه های موجود در استان، نصب تابلوهای راهنما در مسیرهای مختلف و اصلی اکوتوریستی منطقه، ایجاد دفاتر و وبسایت های اطلاع-رسانی، تهیه فیلم های تبلیغاتی برای شناساندن بیشتر مناطق اکوتوریستی به افراد و ... را پیشنهاد نمود.

- یکی از مهمترین فرصت های توسعه گردشگری در استان ایجاد بستر مناسب جهت عرضه محصولات تولیدی کشاورزی و دامپروری و صنایع دستی به افراد می باشد، بنابراین پیشنهاد می گردد در مناطق هدف گردشگری، بازارهای مناسب جهت معرفی و عرضه ی محصولات کشاورزی بومی ایجاد گردد.

- با توجه به قابلیت استان در ایجاد و راه اندازی چندین سایت نمونه گردشگری در مناطق مختلف پیشنهاد می گردد روستاهای دارای قابلیت انتخاب شده و به عنوان سایت گردشگری روستایی ساماندهی شوند.

- در مناطق هدف گردشگری طوری برنامه ریزی گردد که سرمایه های کوچک مردم بومی جمع آوری شده و در قالب تعاونی از سرمایه های آنها در جهت ارائه خدمات به افراد استفاده شود تا اثرات مثبت اقتصادی گردشگری در زندگی افراد بومی نشأت کند.

منابع

آذر نیرو، ح و همکاران (۱۳۸۵)، اکوتوریسم و جاذبه های طبیعی در جلب گردشگران در مناطق کویری، همایش علمی منطقه ای معماری کویر، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اردستان.

ازکیا، م و ع ایمانی (۱۳۸۷)، توسعه پایدار روستایی، انتشارات اطلاعات، تهران.

آشوری، د (۱۳۸۰)، تعریف و مفهوم فرهنگ، انتشارات آگاه، تهران.

بمانیان، م ر و ه، محمودی نژاد (۱۳۸۸). مبانی برنامه ریزی و توسعه گردشگری روستایی. تهران: نشرهله.

بوچانی، م ک ح (۱۳۸۲)، آبشار یاسوج سرچشمه توسعه، مجله شهرداری ها، سال پنجم، شماره ۵۵، تهران.

پاپلی یزدی، م. ح و م، سقایی (۱۳۸۵)، گردشگری (ماهیت و مفاهیم)، انتشارات سمت، تهران.

پاپلی یزدی، محمدحسین، محمدامیر ابراهیمی (۱۳۹۱)، نظریه های کشاورزی پایدار با استفاده از روش SWOT، نشر سمت. چاپ چهارم، تهران.

حیدری، ر (۱۳۸۷)، مبانی صنعت گردشگری، انتشارات سمت، چاپ اول.

خاتون آبادی، س. ا.وم. راست قلم (۱۳۹۰)، سنجش ارکان چهارگانه گردشگری روستایی با استفاده از تکنیک SWOT در روستاهای هدف گردشگری استان چهارمحال و بختیاری، نشریه اقتصاد و توسعه کشاورزی (علوم و صنایع کشاورزی)، جلد ۲۵، شماره ۳، صص ۳۳۸-۳۳۰.

خالدی و همکاران (۱۳۹۰) امکان سنجی جاذبه های توریستی -اگرواکوتوریستی در توسعه روستایی با تأکید بر باغات گیلاس و استفاده از مدل SWOT مورد: دهستان لواسانات کوچک، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، جلد ۲۰، شماره ۲۳، صص ۷-۲۳.

دانش مهر، حسین و همکاران، (۱۳۹۱)، بررسی نقش طبیعت گردی و آثار آن در توسعه مناطق روستایی با استفاده از مدل تحلیل SWOT، پژوهش های روستایی، ۳(۳)، صص ۲۱۵-۲۴۰.

داورخانی، ف و م، نیک سیرت (۱۳۸۹)، برنامه ریزی راهبردی طبیعت گردی در روستاهای نواحی بیابانی (مطالعه موردی روستای خرائق-شهرستان اردکان، استان یزد)، پژوهش های روستایی، شماره ۴، صص ۴۳-۷۲.

رحمانی، ب (۱۳۷۵)، بنیادهای جغرافیایی اقتصاد ایران، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، صفحه ۴۴.

رضایان و جوزی (۱۳۹۲)، ارزیابی برنامه مدیریت راهبردی توسعه طبیعت گردی جزیره قشم به روش SWOT، علوم و تکنولوژی محیط زیست، دوره پانزدهم، شماره یک.

رضوانی، م. (۱۳۸۰). نگرشی بر نظام برنامه ریزی توسعه روستایی در ایران. پژوهش های جغرافیایی، شماره ۴۱، صص ۲۵-۳۸.

رضوانی، م. ر (۱۳۸۷)، توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.

رکن الدین افتخاری، ع. ر و د. مهدوی (۱۳۸۵)، راهکارهای توسعه گردشگری روستایی با استفاده مدل SWOT در دهستان لواسان کوچک، فصلنامه مدرس علوم انسانی، دوره ی ۱۰، شماره ۲، صص ۱-۳۰.

زنگی آبادی و همکاران (۱۳۸۹)، تحلیلی بر نقش طبیعت گردی در جذب گردشگران (مطالعه موردی منطقه سیسخت استان کهگیلویه و بویراحمد)، نشریه علمی -پژوهشی جغرافیا و برنامه ریزی (دانشگاه تبریز)، سال ۱۵، شماره ۳۴، صص ۶۷-۹۷.

فزل، ای، د (۱۳۸۵)، مقدمه ای بر طبیعت گردی، ترجمه جعفر اولادی قادیکلایی، انتشارات دانشگاه مازندران بابلسر.

قادری، ز (۱۳۸۳)، اصول برنامه ریزی توسعه پایدار گردشگری روستایی سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور، چاپ اول.

قنبری، ی (۱۳۸۸)، گردشگری روستایی رویکردی جدید در مدیریت روستایی کشور، مجله پیک نور، دانشگاه،
سال هفتم، شماره سوم.

کاظمی، مهدی (۱۳۸۵). مدیریت گردشگری. تهران: انتشارات سمت.

Banerjee, U., Kumari, S.P. and Sundhakar, B., 2000. Remote sensing and GIS based ecotourism planning: A case study for western Midnapore, West Bengal and India. *Tourism Management*, 32: ۳۲۱-۳۳۴.

Chiang, L., (2008), "Tourism development and economic growth: A closer look at panels", *Tourism Management*, 29:178-191.

Dennis M. Brown (2003): Rural Tourism: An Annotated Bibliography, U.S. Dept. of Agriculture, Washington, DC;

Dwyer L., Edwards D., Mistilis N., Roman C., and Scott N. 2009. Destination and enterprise management for a tourism future". *Tourism Management*, Vol. 30, No. 2, pp. 63-74

Dwyer L., Edwards D., Mistilis N., Roman C., and Scott N. 2009. Destination and enterprise management for a tourism future". *Tourism Management*, Vol. 30, No. 2, pp. 63-74

Felischer, Aliza & Anat Tchetchik (2005), Does Rural Tourism Benefit From Agriculture?, *Tourism Management*, Issue 4, August 2005, Pages 423- 506

Friedel M. and Chewings V. 2008. Refining regional - development strategies - using a systems approach. Central Australian Tourism Futures Stage 2. working paper 29. Desert knowledge CRC
Inskeep Edward, 1991, an integrated and sustainable development approach.

Abstract

Analysis of the potentials and capabilities of rural tourism development in the Khaljestan district of Qom province using SWOT analysis

The present study was conducted with the aim of investigating the analysis of the potentials and capabilities of rural tourism development in the Khaljestan district of Qom province using SWOT analysis. This research is applied in terms of purpose and the survey method was used in terms of data collection method. The statistical population includes experts from relevant organizations at the county level and tourists and residents of villages located in the Khaljestan district. The statistical sample at the expert level was estimated to be 43 people and the statistical sample of tourists and residents of villages was estimated to be 210 people. The field data collection tool was a questionnaire. The designed questionnaire was provided to subject matter experts, including the supervisor, and its validity was approved. In order to measure the reliability of the measurement tool, 30 questionnaires were first distributed among the statistical population for pre-testing. After entering the collected data using the SPSS statistical software, the Cronbach's alpha coefficient for different sectors was between 0.71 and 0.81, which indicates the reliability of the research tool. In order to analyze the collected data, the SWOT technique and SPSS and Excel software were used. The results of the research show that the current status of the ecological, cultural and institutional capabilities of rural tourism development in the Khaljestan sector of Qom province did not differ significantly from the desired level, so it can be said that the current status of the province's tourism capabilities in terms of ecological, cultural and institutional conditions is in a desirable condition. The current status of the service and infrastructure capabilities of rural tourism development in the province is significantly different from the desired level, so it can be said that the current status of the service and infrastructure capabilities of tourism in the province is at a lower level than desired. Finally, the results of the SWOT analysis show that, given the high weight of opportunities and weaknesses of rural tourism in the Khaljestan sector, a competitive/aggressive strategy is of great importance. In this strategy, existing weaknesses are covered by using the upcoming opportunities.

Keywords: Tourism, rural tourism, Qom, SWOT